

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע ואתחנן תשע"ח

המדברים = כל העומדים בהר סיני! הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

מעמד הר סיני, מעמד נורא ההוד, שכלל גם את קבלת עשרת הדיברות ואשר הפך את העבדים (שיא החומריות) - צאצאי יעקב ואבינו לעם ישראל, מתואר שוב בפרשתנו.

"אנכי עמד בין יקוק וביניכם בַּעַת הַהוּא לְהַגִּיד לְכֶם אֶת דְּבַר יְקוֹק כִּי יֵרָאֵתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא עֲלִיתֶם בְּהָר לֵאמֹר: אֲנֹכִי... אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְקוֹק אֶל כָּל קְהַלְכֶם בְּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַעֲנֵן וְהַעֲרַפֵּל קוֹל גְּדוֹל וְלֹא יִסֹּף... וַיְהִי כְשִׁמְעַכֶּם אֶת הַקוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהַקֵּהר בְּעַר פְּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּ אֵלַי כָּל רְאֵשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם וְזַקְנֵיכֶם: וַתֹּאמְרוּ הִן הִרְאֵנוּ יְקוֹק אֱלֹהֵינוּ אֶת כְּבוֹדוֹ וְאֶת גְּדֻלוֹ וְאֶת קוֹל שְׁמֵעֵנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וְחַי: וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת... כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מִדְּבַר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כָּמֵנוּ וַיְחִי: קָרַב אֲתָה וְשָׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר יְקוֹק אֱלֹהֵינוּ וְאֶת תְּדַבְּרֵנוּ אֵלֵינוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְקוֹק אֱלֹהֵינוּ אֵלֵיךְ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ: וַיִּשְׁמַע יְקוֹק אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם בְּדַבְּרְכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר יְקוֹק אֵלַי שְׁמַעְתִּי אֶת קוֹל דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְרוּ אֵלַיךְ הִיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבְרוּ" (דברים ה' ה-ה).

הדגשנו בתוך הפסוקים, שני נושאים עקרוניים, האחד - נושא הַדְּבַר (בפסוק האחרון והמסכם של הפרשיה הוא מופיע חמש פעמים), והשני - הפחד מפני הָאֵשׁ המכלה וההורגת. ננסה להסביר את שני המושגים והקשר ביניהם. מעמד הר סיני הוא לכאורה מעמד פרדוקסלי.

בצד הנותן - בורא עולם, שאין כל קשר בינו לבין עולם החומר. אפילו אי אפשר להגדיר אותו במושגים חומריים כ'נמצא' ו'חוף', כי ברור שהוא נמצא מחוץ לעולם החומרי.

בצד המקבל - בני אנוש, קרוצי חומר, החיים בעולם הטבע ועל פי חוקיו. כל ניסיון של בני האנוש לצאת מעולם הטבע, משמעותו היא חדלון מבחינה גשמית. אע"פ כן, במעמד חד פעמי של גילוי שכינה, קיבלנו את הַדְּבָרִים מתוך הָאֵשׁ (הנוצרת תמיד מכילוי של חומר - שרפה).

עם ישראל חשש שהקשר ייקח אותם אל מה שמעבר לחומר, שמבחינה גשמית פרושו מות.

הפתרון היה להפוך את עם ישראל לעם של **מדברים**, עם שיכול לקבל נבואה ישירות=נביאים (מי שיגיע למדרגה רוחנית מאוד גבוהה), או לשמוע נבואה=דיבור מהנביאים, ולהיות במדרגת בני נביאים (כל יהודי באשר הוא).

לכאורה, כל בן אנוש הוא בדרגת 'מדבר', מה שמעלה אותו מעלה מדרגת 'חי'. כך מוכח לכאורה, מפרשת הבריאה מהפסוק: "וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה" (בראשית ב' ז). מתרגום אונקלוס (שם): "לרוח ממללא" ומרש"י (שם): "אך זו של אדם חיה שבכולן, שנתוסף בו דעה ודבור". לפי זה, יכולת הדיבור בעניינים מופשטים-בדעה, היא המעלה את האדם ככלל ממדרגת 'חי' למדרגת 'מדבר'.

נציין כי פרשתנו מגלה לנו שיש הבנה הרבה יותר מעמיקה ועליונה של המושג חיים ושל המושג דיבור.

במעמד הר סיני עם ישראל קיבל מתנה מיוחדת במינה, הוא זכה ביכולת לשמוע את הדיבור האלקי=הנבואה, ולהיות קשור לחיי הנצח הרוחניים, גם בתוך עולם החומר.

כבר הזכרנו הרבה פעמים כי 'דבר' פירושו נבואה, כמו בפסוק: "וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדְּבָר" (שם, ל"ז יא). ספר דברים הוא ספר נבואות. משה רבנו, שהוריד את הדברים במעמד הר סיני מ'העולמות העליונים', הפך אותנו לעם של נביאים ובני נביאים.

היכולת לחשוב מופשט, בדברי תורה, נותנת לנו את היכולת לחזור כל יום אל מעמד הר סיני, לקבל מחדש את התורה ולהיות בקשר מתמיד עם נותן התורה. כאן החיוב להקדיש את יכולות הדיבור שלנו, בעיקר לתחום זה (אע"פ שמותר וצריך להשתמש בו גם לפיתוח העולם החומרי) וכך עוד יותר להקפיד על טהרת המחשבות, כדי לא להפסיד את החיים האמתיים.

הבה נתפלל כי נזכה לרומם את כלל ישראל, ויחד אתו להיות תמיד בבחינת: "היטיבו כל אֲשֶׁר דִּבְרוּ".

לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט	לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל נלבי"ע י"ג בחשוון תשע"ח	לע"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י' באייר תשע"א
לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ דוד צבי טרשנסקי ז"ל בנם של יצחק ונעמי הי"ו נלבי"ע כ"ח באייר	לע"נ אסתר שמש ע"ה נלבי"ע כ" באב תשע"ז	לע"נ הרב שאול כרמל ז"ל נלבי"ע ח' באייר תשע"ו

לע"נ הנפלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

חֶמְדַּת הָאֲנָצִיקְלוֹפֵדִיָּה הַתְּלֻמוּדִית

הַפְּרָשָׁה בְּאֲנָצִיקְלוֹפֵדִיָּה הַתְּלֻמוּדִית

בְּרַכַּת הַמְּזוּן

מבוסס על הערך: ברכת המזון, מתוך האנציקלופדיה התלמודית כרך ד

”וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבֵה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ” (ח, י)

אם ברכת המזון מן התורה, איך אמרו שמשה תיקן ברכת הזן ויהושע תיקן ברכת הארץ ודוד ושלמה תיקנו ברכת בונה ירושלים?

חיובה. חייב אדם לברך אחר אכילת מזון, שנאמר כאן: וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבֵה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ (ברייתא בברכות מח ב; רמב"ם ברכות פ"א ה"א). נחלקו תנאים אחר איזו אכילה מברכים ברכת המזון - רבן גמליאל אומר: כל שהוא משבעת המינים שנשתבחה בהן ארץ ישראל מברך אחריו שלש ברכות של ברכת המזון (משנה ברכות מד א ורש"י, ותוספתא שם פ"ד ובבלי שם לו א), שנאמר: אֶרֶץ חֲטָה וְשַׁעֲרָה וְגו' אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכַּנְתָּ תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם וְגו' וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבֵה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ (דברים ח ח-ל). ואם כן, החיוב "וברכת" מוסב על כל האמור למעלה (גמרא שם מד א). וחכמים אומרים: אינו מברך אלא על לחם, שהוא מחמשת מיני דגן - חטים ושעורים וכוסמים ושבולת שועל ושיפון. ש"וברכת" אינו מוסב אלא על הכתוב שלפניו, "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכַּנְתָּ תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם", ולא על הכתוב אֶרֶץ חֲטָה וְשַׁעֲרָה וְגו', ש"ארץ" שכתוב במקרא שלאחריו - ארץ אשר לא במסכנת וגו' - הפסיק הענין (גמ' שם ורש"י, ועי' במשנה שם דעת רבי עקיבא). הלכה כחכמים (רמב"ם ברכות פ"ג ה"ב, ועי' טור ושולחן ערוך רח א).

מטבע הברכה. אף על פי שברכת המזון מן התורה, אין מטבע הברכה מן התורה. אלא מן התורה כל אחד מברך לפי דעתו ובקיאותו בלשון, ובאו הנביאים ותיקנו לנו נוסח מתוקן בצחות הלשון, כמו שאמרו: משה תיקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן, יהושע תיקן להם ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תיקנו ברכת בונה ירושלים, וביבנה תיקנו ברכת הטוב והמטיב (ברכות מח ב). הרי שאין נוסחאות הברכות אלא מתיקון הנביאים (רמב"ן בהשגות לספר המצוות שורש א; חידושי הרשב"א ברכות שם). ומכל מקום עיקר מנין הברכות הוא מן התורה, כמו שאמרו: "וברכת" - זו ברכת המזון, "את ה' אלקיך" - זו ברכת הזימון (ובתוספתא פ"ו ובירושלמי פ"ז ה"א הגירסא: וברכת - זו ברכת הזימון, את ה' אלקיך - זו ברכת הזן, וכן גירסת התוס' מו א ד"ה עד היכן), "על הארץ" - זו ברכת הארץ, "הטובה" - זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר (דברים ג כה): הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנִן (תוספתא שם וברכות שם). הרי שמן התורה צריך להזכיר המזון, ולהזכיר הארץ וירושלים (שיטה מקובצת ברכות שם). ולכן ברכו אותן ברכות גם קודם שבאו דוד ושלמה. אלא דוד ושלמה תיקנו המטבע לפי מה שניתוספה טובה לישראל (רא"ש ברכות פ"ז סי' כב; טור סי' קפח), שקודם כיבש הארץ ובנין ירושלים לא היו אומרים כמטבע שאמרו לאחר כיבוש ובנין, וכמו שאין אנו אומרים באותה מטבע שתקנו דוד ושלמה, שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית, והם היו מבקשים להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהמשיך שלוות הארץ (רשב"א ברכות שם; טור שם).

ברכת הארץ. כל שלא אמר "ארץ חמדה טובה ורחבה" בברכת הארץ, לא יצא ידי חובתו (ר' אליעזר בברייתא ברכות מח ב; רמב"ם פ"ב ה"ג; טושי"ע שם ב), לפי שראה יהושע את משה רבנו שחמד להכנס לארץ, וגם האבות חמדו להכנס לשם ולהיקבר שם, וכיון שזכה הוא להיכנס לשם תיקן בברכת הארץ "ארץ חמדה" (שבלי הלקט השלם סי' קנו; בית יוסף שם). וצריך שיזכיר בה ברית ותורה (נחום הזקן ור' יוסי בברייתא שם; רמב"ם שם; טושי"ע שם), שעל ידי הברית ניתנה הארץ לאברהם, שבפרשת מילה נאמר: וְנָתַתִּי לָךְ וְלְזַרְעֲךָ אֶתְּחִיבָהּ אֶתְּחִיבָהּ אֶתְּחִיבָהּ אֶתְּחִיבָהּ (בראשית יז ח), ואף בזכות התורה ירשו ישראל את הארץ, שנאמר: לְמַעַן תִּחְיֶינָה וְיָרְבִינָם וּבָאֲתָם וְיִרְשָׁתֶם אֶתְּחִיבָהּ אֶתְּחִיבָהּ (דברים ח א. רש"י ברכות שם), ונאמר: וְיָתַן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם וְגו' בְּעֵבֶר יִשְׁמְרוּ חֻקֵּי וְתוֹרָתוֹ יִצְאָרוּ (תהלים קה מד-מה. ירושלמי ברכות פ"א ה"ו).

בגר נחלקו ראשונים: לדעת רבנו תם (בתוס' בבא בתרא פא א ד"ה למעוטי) אינו יכול לומר "שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה וכו'", שהרי הגרים לא נטלו חלק בארץ, ולכן ידלג תיבות אלו. אבל דעת הר"י (בתוס' ב"ב שם) והנמוקי יוסף (שם) שגר יכול לומר "שהנחלת לאבותינו וכו'", שבאברהם נאמר: כִּי אָב הָמוֹן גּוֹיִם נָתַתִּיךָ (בראשית יז ח), ואמרו בירושלמי (בכורים פ"א ה"ד): לשעבר היית אב לארם, מכאן ואילך אתה אב לכל הגוים. וכן פסקו הטור והשולחן ערוך (קצט ד. וכן דעת רוב הראשונים).

ברכת בונה ירושלים. מטבע ברכה זו לא ניתקנה בבת אחת, אלא דוד תיקן "על ישראל עמך ועל ירושלים עירך", ושלמה תיקן "על הבית הגדול והקדוש" (ברכות שם). צריך להזכיר מלכות בית דוד בברכה זו (טושי"ע קפח ג), וכל שלא אמר מלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו (גמ' שם מט א; רמב"ם שם ה"ד; שו"ע קפז ד), ומחזירים אותו (שו"ע שם), שעל ידי דוד נתקדשה ירושלים (רש"י שם), ועוד שהיא מעין הברכה שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד (רמב"ם שם) ¹.

זימון

גדרו. שלשה שאכלו כאחת - פת - חייבים לזמן (משנה ברכות מה א; רמב"ם ברכות פ"ה ה"ב; טושי"ע או"ח קצב א). זימון זה הוא להזמין יחד לצירוף ברכה בלשון רבים, כגון "נברך" (רש"י שם). וענין הזימון שהוא דרך אזהרה והתראה להתעורר לברכה - ברכת המזון - מתוך כוונה (מאירי ברכות שם), והוא ריבוי שבח וגדולה להשי"ת שמזמנים ומתרים זה את זה ומתוועדים יחד להודות לו ולשבחו על שפע טובתו, כמו שנאמר: וְנִרְוַמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו (תהלים לד ד), והוא מפני כבוד הבורא כשהם מתחברים ומתרים זה לזה לברכו ומשום ברוב עם הדרת מלך (ארחות חיים ברכת המזון סי' לא וכלבו סי' כח). בזוהר (בלק קפו ב) אמרו שההזמנה היא כדי להמשיך הקדושה ולסלק הסטרא אחרא.

המצטרפים לזימון. עם הארץ אין מזמנים עליו (ברייתא ברכות מז ב). וכתב המאירי (שם) שאין טעם הדבר משום שעמי הארץ אינם בני תורה, אלא מפני שאינם מתנהגים כראוי, ובדרך שיהא ראוי לתלמידי חכמים להתחבר עמהם ולשבת בקבע בסעודה שלהם, אבל יכולים עמי הארץ לזמן לעצמם אם היו שלשה. וכתב רב האי גאון (הובא ברשב"א ובשיטה מקובצת ברכות שם ובאשכול הוצאת רצ"ב א"א עמ' 47) שבימינו אין החכמים נוהרים בדבר זה ומקילים בו, וכן כתבו התוספות (חגיגה כב א ד"ה כמאן בשם ה"ר אלחנן) ותוספות רבי יהודה החסיד ותוספות הרא"ש (שם) והשולחן ערוך (קצט ג), ועוד, שמזמנים בזמן הזה אפילו על עם הארץ

גמור, מפני שחוששים לאיבה, כדי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו. וכן כתב המאירי שלא נאמרו דברים אלו אלא באותם הימים שהיו נזהרים מלישב במעמד עמי הארץ, אבל מימות התלמוד ואילך לא ראינו מי שהקפיד על כך, ואפילו עם הארץ שאינו יודע לענות מזמנים עליו. ור"י (בתוס' חגיגה שם) נתן טעם שאנו מזמנים היום על עם הארץ, לפי שלא כל הרוצה ליטול את השם להחזיק עצמו לתלמיד חכם שלא לזמן על עם הארץ בידו ליטול, ואין אנו מחזיקים עצמנו לתלמידי חכמים לענין זה, ולפי זה פירש הדרישה (שם אות א) שאותה שאמרו שלא יהא כל אחד בונה במה לעצמו, הכוונה היא להיפך, שלא יהא כל אחד מחזיק עצמו לתלמיד חכם ויפרוש מההמון.

מי שהוא רשע בפרהסיא, וכל שכן מומר, ודאי אין מזמנים עליו, שאינו עדיף מעם הארץ בזמן התלמוד (מגן אברהם שם ס"ק ב), ואין לחוש בהם שמא יפרשו מדרכי צבור, שכבר הם פורשים מבלי זה (מחצית השקל שם).

המברך. הגדול - בחכמה (רמב"ם פ"ה ה"ט; שו"ע הרב ר"א א; משנה ברורה שם ס"ק א) - שבמסובים מברך לכולם (ברכות מז א; רמב"ם פ"ה ה"ט; טושי"ע ר"א א). אבל כתבו התוספות (ברכות מז א ד"ה והלכתא ע"פ גמרא שם מג א) והראב"ה (סי' קכד) והראב"ד (בהשגותיו למאור סוף פ"ו) והטור והשולחן ערוך (שם) שרשאי הגדול לתת רשות לקטן לברך, שלא ניתן לגדול אלא מפני כבודו, אבל לא שחובת הברכה מוטלת על הגדול.

במה דברים אמורים שהגדול מברך, כשאין שם אורח, אבל כשיש שם אורח הוא מברך (רמב"ם פ"ז ה"ב; טושי"ע ר"א א), שכן אמרו (ברכות מו א): בעל הבית בוצע - מברך ברכת המוציא - ואורח מברך, כדי שיברך לבעל הבית (גמ' שם; רמב"ם שם; טושי"ע שם), כי בעל הבית חפץ בכך ומוחל על כבודו כדי שיברכו אותו (ראב"ה שם). וכתב הלבוש (רא) שכל דין קדימת גדול, מכיון שהוא מדיני דרך ארץ, בימינו אין מקפידים בזה, כדי שלא יבואו לריב עם בעל הבית לומר לו זה הגון וגדול, אלא בעל הבית נותן לזמן למי שירצה במקרה בעלמא, בלי שום הקפדת גדול או קטן, הגון או אינו הגון. אבל הכף החיים (ס"ק ג) כתב שבני ספרד מקפידים גם היום, וגם האחרונים לא הביאו את דברי הלבוש להבדיל בין ימינו לזמן קודם. אף בקדימת אורח כתב בשאלת יעבי"ץ (ח"א סי' עד) שהדברים אמורים בימיהם שהמזמן היה מברך ברכת המזון וכל האחרים היו יוצאים בברכתו, אבל בימינו שנוהגים שכל אחד ואחד מברך לעצמו ואינם מתכוונים לצאת בברכת המברך, אין דין קדימה לאורח.

היה שם כהן, והוא שוה בחכמה עם שאר המסובים, מצוה מן התורה להקדימו שהוא יברך, כמו שהוא קודם לכל דבר שבקדושה (רי"ף ברכות שם ורא"ש סי' כ ע"פ גיטין נט ב; טושי"ע ר"א ב). אם הכהן מוחל על כבודו ונותן רשות לישראל לברך, רשאי (תשובת מהר"ם בר"ב דפוס פראג סי' קז) והובאה במרדכי מגילה סי' תא; סמ"ג עשה כז; טור ר"א ומגן אברהם שם ס"ק ב). אם הכהן אינו חכם כהישראל, אף על פי שגם הוא תלמיד חכם, הישראל הגדול קודם לו, ומכל מקום טוב שימחל הישראל החכם על כבודו ויקדים את הכהן לברך (שו"ע הרב שם ג ומ"ב ס"ק יב ע"פ רמ"א בשו"ע קסז יד). היה הכהן עם הארץ אסור להקדימו לחכם ישראל (רי"ף ורא"ש ברכות שם ע"פ מגילה כח א; טושי"ע שם). כשאין שם כהן, ויש לוי, נחלקו ראשונים אם יש לו בברכת המזון דין קדימה לישראל (עי' טור ר"א ובי"ח שם), וטוב להקדימו לישראל אם הם שוים בחכמה (שו"ע הרב שם ומ"ב ס"ק יג).²

¹ מתוך ע' ברכת המזון, כרך ד, פרקים א, ב, ד, ה
² מתוך ע' זמון, כרך יב, פרקים א, ח, י

<p>לע"נ מרס ריגלר ע"ה רעייתו של ד"ר מיכאל ריגלר הי"ו לנבי"ע אייר תשע"ח</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל לנבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל לנבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
---	---	---	--

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

אַרְץ אֶגְדָּה

הרב מרדכי הוכמן

המשוררים של יהושפט

בספר דברי הימים מסופר שבני מואב ובני עמון ויושבי הר שעיר באו להלחם כנגד ממלכת יהודה, וכאשר יהושפט מלך יהודה שמע זאת הוא קרא לבני ממלכתו לצום ולהתכנס בבית המקדש לתפילה (דברי הימים ב, כ, ג-ו):

"וַיִּקְרָא וַיִּתֵּן יְהוֹשָׁפָט אֶת פְּנֵיו לְדָרוֹשׁ לַד' וַיִּקְרָא צוֹם עַל כָּל יְהוּדָה: וַיִּקְבְּצוּ יְהוּדָה לְבַקֵּשׁ מִד' גַּם מִכָּל עַרְי יְהוּדָה בָּאוּ לְבַקֵּשׁ אֶת ה': וַיַּעֲמֵד יְהוֹשָׁפָט בְּקֶהֱל יְהוּדָה וַיְרַוּשָׁלַם בְּבֵית ד' לִפְנֵי הַחֹצֵר הַחֲדָשָׁה: וַיֹּאמֶר ד' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ הֲלֹא אֲתָה הוּא אֱלֹהֵים בְּשֵׁמַיִם וְאַתָּה מוֹשֵׁל בְּכָל מַמְלָכוֹת הַגּוֹיִם וּבְיָדְךָ כָּח וְגִבּוֹרָה..."

מסופר שהם באו להתפלל ועמדו בבית ד' לפני "החצר החדשה". רבי יוחנן מבאר בתלמוד (בבלי פסחים צב, א, וראו בתוספות שם) ש"החצר החדשה" היא "עזרת הנשים", והיא היתה בנויה שם עוד לפני כן, אלא שנקראה "חדשה" משום שחידשו בה דין חדש: "מאי חצר החדשה - שחידשו בו דבר, ואמרו: טבול יום לא יכנס במחנה לוייה".

כלומר, לבעל קרי אסור להיכנס ל'מחנה כהונד' הנקרא גם 'מחנה שכינד' שהוא 'העזרה הפנימית' שבבית המקדש (החלק שלפנים משערי ניקנור). אך מדין תורה מותר לו להיכנס ל'מחנה לוידי' שהוא 'הר הבית'. וגם לאחר שטבל ונטהר, והוא נקרא אז 'טבול יום' אסור לו מהתורה להיכנס לעזרה הפנימית, ובאו וחידשו שאסור לו להיכנס גם לעזרה החיצונית שנקראת 'עזרת נשים'.

אך דברי רבי יוחנן צריכים בירור, שהרי הר הבית כולו הוא 'מחנה לוידי' (כמבואר בתוספות שם, וכמבואר ברמב"ם בהלכות בית הבחירה ז, יא), וגם לאחר התקנה מותר היה לטבול יום להיכנס להר הבית (ראו משנה כלים פ"א מ"ח, ותוספות ורמב"ם שם). ורק לעזרת הנשים (שהיא חלק קטן ממחנה הלוייה) חידשו את הדין שאסור לטבול יום להיכנס לשם. ומדוע תלו את האיסור הזה ב'מחנה לוייה'. מה פשר דברי רבי יוחנן?

מחנה לוי סמלי

נראה שלמחנה לוידי יש שתי משמעויות בדברי חז"ל, והוא מוזכר בדברי רבי יוחנן במשמעות השניה שהיא סמלית. לפי דין התורה (במדבר יח, כד) הלויים היו מקבלים מעשר (מעשר ראשון) מתוך היבול של בני ישראל, ופרנסתם היתה מצויה. ומן הסתם הם היו אמורים לנצל את הזמן הפנוי שלהם ללמוד תורה וללמדה את בני ישראל. ומסתבר שמטבע הדברים בני ישראל היו בוחרים לתת את המעשר שלהם לאותם הלויים שהיו מעניקים להם תמורה בכך שהיו מלמדים אותם ואת בניהם תורה, ולא ללויים אחרים. לעובדה זו שהלויים היו משמשים כמלמדי התורה יש אישור מכמה מקומות בתנ"ך, כגון (נחמיה ח, ז): "והלויים מבינים את העם לתורה". אין הכרח לאכול מעשר ראשון בטהרה, ומותר לאוכלו בטומאה. אולם בתקופה הקדומה כאשר ניתן היה להקפיד על דיני טומאה וטהרה, מקובל היה שתלמידי חכמים השתדלו לאכול חולין בטהרה, ואם הם היו נטמאים הם היו משתדלים להזדרז ולהיטהר. וכן ידוע התואר 'חבר' שמשמעותו מי שמקפיד ומשתדל להיות טהור ולאכול את מאכליו כשהם טהורים. ונמצא שימחנה לוידי הוא גם תואר לימחנה חברתי, שרוב חבריו היו הלויים מלמדי התורה, אך מצויים בו גם תלמידי חכמים רבים משאר השבטים, שהמשותף להם שהם עוסקים בתורה ומשתדלים להיות טהורים ולאכול את מאכליהם בטהרה. וזאת מתוך ההבנה שטהרה מביאה לידי קדושה ורוח הקודש (ירושלמי שקלים פ"ג ה"ג).

כאשר יהושפט קרא לכולם לצום ולהתכנס בבית המקדש, וכולם באו והתכנסו בהר הבית היה בכינוס זה מימד של ביטול הקבוצתיות שבתוך עם ישראל. אולם בכינוס מאחד זה היתה גם סכנה של ביטול הכבוד המיוחד שיש להעניק לחברי קבוצת 'מחנה הלוידי' שהם נושאי התורדי שמקפידים על הטהרה ומשתדלים להשיג את רוח הקודש המסייעת לצורך לימוד התורה לבני ישראל. ומסתבר, שכדי לשמור על הכבוד המיוחד המגיע להם, תיקנו וחיידשו אז שיטבול יום אסור בכניסה לעזרת הנשים. רוב חברי קבוצת 'מחנה הלוידי' שהיו טהורים ממילא מרבית הזמן, יכלו להיכנס לעזרת הנשים עוד ביום הכינוס עצמו, שהרי היו טהורים עוד מיום אתמול. אך שאר האנשים, שמן הסתם לא הקפידו להיטהר במשך השנה, אלא שטבלו והיטהרו באותו היום לצורך הכינוס במקדש, נכנסו להר הבית, אך לא היו רשאים להיכנס ביום הכינוס עצמו לעזרת הנשים, ומשום שהיו 'טבולי יום'. ובכך נשמר הכבוד המיוחד שיש לתת לחברי קבוצת 'מחנה הלוידי', שרק הם נכנסו כבר ביום הכינוס לעזרת הנשים.

השתדלות לשמירת האחדות

מתן הכבוד המיוחד לחברי 'מחנה הלוידי' היה צורך השעה כדי לשמור על הכבוד המיוחד המגיע להם, אך היה בו צד של פגיעה בכבוד שאר העם שהשתדלו ובאו לכינוס הצום והתפילה. ולכן כדי לשמור על האחדות יהושפט עצמו יצא אל רוב העם שהיו מחוץ לעזרת הנשים, כאמור שם: "וינעמד יהושפט בקהל יהודה וירושלם בבית ד' לפני החצר החדשה", כלומר, הוא לא היה בתוך החצר החדשה אלא יחד עם קהל יהודה וירושלם "לפני החצר החדשה". ולא רק יהושפט היה שם, היו גם מהלויים שויתרו על הכבוד המיוחד שניתן להם. שאמנם כיוון שהיו רגילים להיות טהורים הם היו יכולים להיכנס עוד באותו היום לעזרת הנשים, אך לצורך האחדות הם העדיפו להיות עם רוב העם שהיה מחוץ לעזרת הנשים, כמסופר (דברי הימים ב, כ, יד-ט):

"ויחזיאל בן זכריה בן בניה בן יעאל בן מתניה הלוי מן בני אסף היתה עליו רוח ד' בתוך הקהל: ויאמר הקשיבו כל יהודה וירושלם והמליץ יהושפט בה אמר ד' לכם אתם אל תיראו ואל תחתו מפני ההמון הרב הזה כי לא לכם המלחמה כי לאלהים: מחר רדו עליהם הנם עליהם במעלה הציץ ומצאתם אתם בסוף הנחל פני מדבר יהואל: לא לכם להלחם בזאת התיצבו עמדם וראו את ישועת ד' עמכם יהודה וירושלם אל תיראו ואל תחתו מחר צאו לפניהם וד' עמכם: ויקד יהושפט אפים ארצה וכל יהודה וירושלם נפלו לפני ד' להשתחוות לה: ויקמו הלויים מן בני הקהתיים ומן בני הקרחים להלל לד' אלהי ישראל בקול גדול למעלה:"

ואמנם מצד אחד, הכתוב מדגיש שרוח ד' היתה יחזיאל בן זכריהו כאשר הוא היה "בתוך הקהל" עם כולם. אך מצד שני הכתוב מדגיש שיחזיאל היה לוי מיוחס מבני אסף, וכמו כן הוא מדגיש שהצבור הגדול השתחוה לה', אך מי שקמו אז להודות ולהלל היו לויים מיוחסים – מבני הקהתיים ומבני הקרחים. נראה ששאר בני ממלכת יהודה חשו עדיין כאילו הם מופלים לרעה וכאילו הם אנשים מסוג ב'. הם לא היו יכולים להיכנס באותו היום לעזרת הנשים, וכמו כן אף נציג מתוכם לא היה בין אלו שקמו להודות ולהלל לה'. ונראה שתחושה זו הובאה לידיעת המלך יהושפט, וכפי שיתבאר לקמן.

ההתייעצות עם העם

למחרת הכינוס הם יצאו למלחמה ומסופר (דברי הימים ב פרק כ, כ-כח):

"וישבימו בבקר ויצאו למדבר תקוע ובצאתם עמד יהושפט ויאמר שמעוני יהודה וירושלם האמינו בד' אלהיכם ותאמינו באמינו בניאי ויהצליחו: וינעץ אל העם ויעמד משוררים לד' ומהללים להדרת קדש בצאת לפני החלון ואמרים הודו לד' כי לעולם חסדו: ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ד' מארבים על בני עמון מואב וחר שער הבאים ליהודה ונגפו: ויעמדו בני עמון ומואב על ישיבי הר שער להחרים ולהשמיד וככלותם ביושבי שער עזרו איש ברעהו למשחית: ויהודה בא על המצפה למדבר ויפנו אל ההמון והנם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה: ויאב יהושפט ועמו לבן את שללם וימצאו בהם לרב ורכוש ופגרים וכלי חמדות וינצלו להם לאין משא ויהיו ימים שלוש בנזים את השלל פי רב הוא: וביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה פי שם ברכו את ד' על בן קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה עד היום: וישבו כל איש יהודה וירושלם ויהושפט בראשם לשוב אל ירושלם בשמחה פי שמחם ד' מאויביהם: ויבאו ירושלם בנבלים ובכנרות ובחצצרות אל בית ה':

הכתוב מספר שיהושפט ראה צורך להתייעץ עם העם ולהתקרב אליו ("וינעץ אל העם"), ובעקבות ההתייעצות הוא העמיד משוררים לפני כוח החלץ, ולא מפורט מי היו המשוררים. מסתבר שבני העם הפשוט לא רצו להרגיש כמו אנשים מסוג ב' שאינם רשאים להודות ולהלל לד' בעצמם. ואמנם בבית המקדש בעת שאומרים שירה על הקרבנות נקבע בתורה שהלויים הם אלו שיאמרו את השירה. אך לא היה הכרח למנוע משאר העם לשיר ולהודות בעצמם שלא בעת הקרבת הקרבנות. והיתה בכך גם תועלת מרובה וכדלקמן.

ה'פגרים'

במאמר הקודם "[המנגנים של דוד](#)" התבאר שביברית בין הבתרים' ראה אברהם צורך שבתוך העם שיצא ממנו יהיו שתי קבוצות בסיסיות, קבוצה שעוסקת בעיקר ברוחנית ומוגדרת באופן סמלי כ'ציפורים', וקבוצה שעוסקת בעיקר בגשמיות ומוגדרת כ'בהמות'. והוא ראה במחזה כיצד בשלב הראשוני קבוצת ה'ציפורים' משפילה ותוקפת את קבוצת ה'בהמות' ומתייחסת אליהם כמו ל'פגרים', אך הוא לא רצה בכך אלא רצה שהם ינהגו כבוד זה בזה, ולכן הוא איחד בין ה'ציפורים' לבין ה'פגרים' ונשב בהם רוח של תחיה, שמשמעותה שכל קבוצה תכבד את בני הקבוצה השניה. והתבאר שמחמת הסיבה הזו דוד קבע שהמנגנים שמנגנים בעת שירת הלויים, יהיו שילוב של מנגנים מבני ישראל ומנגנים מהלויים. שאמנם נקבע בתורה שהלויים הם אלו שיאמרו את השירה, אך לא נקבע שדוקא הלויים הם שינגנו, ולכן דוד קבע שהמנגנים שבמקדש יהיו שלוב של ישראלים ושל לויים כדי שהכבוד ההדדי שינהגו המנגנים זה הנהיגו לכל שכבות העם. וכך יתייחסו אלו לאלו בתור אנשים חיים ולא בתור 'פגרים'.

כפי שנאמר לעיל, מסתבר שבני העם הפשוט הרגישו פגועים מהתקנה שתיקן יהושפט בענין 'החצר החדשה', תקנה שנתנה כבוד לחברי 'מחנה לוידי' הסמלי, שהם נושאי דגל התורה שמקפידים על הטהרה. וכיוון שחשוב היה לשמור על האחדות לפני הציאה לקרב, יהושפט התייעץ עימם והסכים שהם יבחרו מתוכם אנשים שישירו ויהללו את ה'. ואז, כאשר כולם ראו שגם אלו שאינם מנושאי דגל התורה שרים בעצמם, ותפקיד השירה לדי' (שלא בשעת הקרבת הקרבנות) אינו מחוייב שישאר רק בידי הלויים (כפי שארע ביום הקודם, שבסוף הכינוס דווקא

הלויים הם אלו ששרו והודו לה', הבינו כולם שבכל אחד מבני העם יש צד רוחני, והם אנשים חיים, ואינם 'פגרים'. גם חברי 'מחנה הלויים' התייחסו אליהם כמו לאנשים חיים.

ואכן, כאשר הקב"ה ראה שבניו מכבדים אלו את אלו, ומתייחסים אלו לאלו כמו לאנשים חיים, ולעומת זאת את היחס הבזוי כמו ל'פגרים' הם שומרים עבור אויבי ישראל שבאו אליהם למלחמה, הקב"ה סייע בידם במלחמה. וכפי שמסופר אויבי ישראל נלחמו אלו באלו, והפרשה מדגישה שאנשי יהודה שיצאו למלחמה התייחסו כמו ל'פגרים' לאויבים, אך לא שהתייחסו כך אל מישהו מבני עמם. ומסופר בהמשך: "ויביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה פי שם ברכו את ד' על פן קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה". לא מסופר מי ברח את ה', משום שכולם ברכו שם את ה', ותפקיד השירה וההודאה לא היה שמור לחברי 'מחנה לויים' בלבד, אלא כולם נטלו בו חלק.

¹ "זרע לוי כולו מובדל לעבודת המקדש שנאמר בעת ההיא הבדיל ד' את שבט הלוי... ויהיו מהן משוררין לשורר על הקרבן בכל יום, שנאמר ושרת בשם ד' אלהיו ככל אחיו הלויים, אי זהו שירות שהוא בשם ד' הוי אומר זו שירה, ומתי אומר שירה על כל עולות הציבור... (רמב"ם הלכות כלי המקדש ג א-ב).

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

Cali, Colombia

קאלי, קולומביה

ניסן תשנ"א

שימוש בסידור של התנועה הקונסרבטיבית

שאלה

בבית-הכנסת האשכנזי בעיר מבקשים לקנות סידור תפילה לשימוש המתפללים. הדרישה שהסידור יהיה מתורגם לשפה ספרדית מקשה על המשימה. במדינת ארגנטינה התנועה הקונסרבטיבית הוציאה לאור לפני שנים רבות סידור מתאים. אני מכיר את הסידור היטב ולא מצאתי בו שינויים מהותיים. גם ידוע לי על בתי-כנסת "כשרים" באיזור שעושים בו שימוש. שאלתי - האם מותר וראוי להשתמש באופן קבוע בסידור כזה בבית-כנסת כשר?

תשובה

שימוש קבוע בבית-הכנסת בסידור קונסרבטיבי אינו דבר רצוי וראוי להימנע ממנו במידת האפשר, הן משום שהדבר מחזק את התנועה הפסולה הזאת, הן משום שהדבר עלול להתפרש ע"י מתפללי בית-הכנסת כמתן לגיטימציה להשקפת הקונסרבטיבים, דבר שהוא בעל רגישות מיוחדת בעיקר בחו"ל.

כל זה, אף אם אין בסידור שום שינוי מן הנסח המקובל, שאז אמנם אין בדבר איסור הלכתי, ומכל מקום, במישור הערכי-רעיוני יש בכך פגם, ולכן יש להשתדל למצוא סידור מתורגם לספרדית שאינו משל תנועה זו.

בכל אופן אם הנכם מוצאים שאתם מוכרחים (באופן זמני) להכניס סידור משל הקונסרבטיבים, רצוי שתדביקו בראשיתו דף-הסברה שבו יצוינו הבדלי ההשקפה שלנו המבוססת על אמונה שלמה במעמד הר סיני וקבלת התורה למשה מסיני, דבר המחייב את התפיסה האורתודוקסית ורואה כפסולה מעיקרה את התפיסה הקונסרבטיבית המתבטאת גם באורח-חיים הסוטה מעיקרי היהדות, ויש בה זיוף של המסורת ההיסטורית של ישראל. ואולם, אם יש איזה שינוי, ולוא קטן (אפילו אינו מהותי), והוא נובע מהשקפתם הנפסדת ואינו מקובל בקהילותינו - אסור להכניס סידור זה לשימוש בבית-הכנסת בכלל¹.

הערה: לאחר זמן הניע לידינו סידור בהוצאת התנועה הקונסרבטיבית בארגנטינה עם תרגום לספרדית, ואכן מצאנו בו שינויים מהותיים הנובעים מהשקפתם הנפסדת, ועל כן אין להשתמש בסידור זה.

¹ ראה שו"ת "אגרות משה" יו"ד ח"א סי' קעד ואו"ח ח"ד סי' צא אות ו.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

מתפללים לרפואתם השלימה של:		
אליעזר יוסף בן חנה ליבא	רועי משה אלחנן בן ג'ינה דברה	יוסף (יוסי) בן חנה
יפה בת רחל יענטע	מאירה בת אסתר	דוד חיים בן רסה Rassa
נחמה צביה בת שושנה בריינא	ליליאן בת פורטונה	רבקה רינה בת גרונה נתנה
	איילת חן בת שולמית	
	בתוך שאר חולי עם ישראל	